
<https://doi.org/10.31392/VAN-2025.53-54.16>
УДК 378(091)(477)«1965/1985»: 316.346.2: 37.014

**ОСВІТНІЙ ПРОСТІР НІЖИНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
ІНСТИТУТУ ІМЕНІ М.В. ГОГОЛЯ У ДОБУ «ЗАСТОЮ» У КОНТЕКСТІ
ФЕМІНІЗАЦІЇ ТА РУСИФІКАЦІЇ
(1965 – 1985 РР.)**

Чаленко Альона Володимирівна
аспірантка кафедри історії України,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин
e-mail: aliona.chalenko@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-2963-8668>

***Анотація.** У статті здійснено комплексний науковий аналіз освітнього простору Ніжинського державного педагогічного інституту імені М.В. Гоголя у період «застою» (1965 – 1985 рр.) з метою концептуалізації та визначення детермінуючого впливу системної взаємодії процесів фемінізації і русифікації на кадрову, освітню та соціокультурну динаміку функціонування закладу. Встановлено, що політика русифікації трансформувалася від спорадичних обмежень до стратегічно спланованої фази асиміляції, законодавчо закріпленої директивами 1973, 1978 та 1984 років. На рівні НДПІ лінгвоцидна політика знайшла своє емпіричне підтвердження у дисбалансі підготовки педагогічних кадрів. Зокрема, на філологічному факультеті, починаючи з 1970 року, чітко простежувалася стійка кількісна перевага випускниць російського відділення над українським, що свідчило про штучне стимулювання попиту на вчителів російської мови. Крім того, політика «інтернаціоналізації» додатково цементувала НДПІ як осередок уніфікації радянського культурно-освітнього простору. Дослідження підтверджує, що фемінізація освітньої сфери була амбівалентним процесом. З одного боку, вона ідеологічно обґрунтовувалася «жіночою емансипацією», а з іншого – була практичним механізмом заповнення кадрового дефіциту у менш престижній галузі, дозволяючи мобілізувати чоловічу робочу силу в технічні сфери. Протягом 1965–1985 рр. чисельність жінок-викладачок неухильно зростала. Гендерний розподіл був вибіркоким: жінки домінували на кафедрах, асоційованих із комунікативними, педагогічними та гуманітарними, тоді як чоловіки переважали на адміністративних посадах та ідеологічно ключових кафедрах. Кар'єрне зростання та наукова діяльність вимагали публічної лояльності, про що свідчить високий відсоток членства викладачок у КППС та ВЛКСМ. Ефективність інституту як інструменту соціальної мобілізації забезпечувалася також позааудиторною роботою, яка жорстко підпорядковувалася партійним установам. Фінальним етапом реалізації державної політики стало обов'язкове централізоване працевлаштування, що використовувалося як механізм поширення російськомовних наративів через направлення випускниць до віддалених регіонів РРФСР, Казахської та інших союзних республік. Стаття доводить, що освітній простір Ніжинського державного педагогічного інституту імені М.В. Гоголя у добу «застою» функціонував як інтегрована частина загальносоюзної мережі, де процеси фемінізації та русифікації виступали системними та взаємодоповнюючими механізмами радянської соціальної інженерії, спрямованими на створення ідеологічно лояльного педагогічного корпусу та уніфікацію культурно-освітнього простору СРСР.*

Ключові слова: *гендерна історія, жінки-освітянки, Ніжинський державний педагогічний інститут імені М.В. Гоголя, «застій», вища освіта, русифікація, фемінізація, асиміляція.*

Постановка проблеми. Сучасна українська історіографія визначає пріоритетним вивчення гендерної проблематики з метою деконструкції традиційних наративів та забезпечення повноцінної репрезентації ролі жінки в історичному процесі. В умовах суспільної трансформації, детермінованої процесами деколонізації та декомунізації, особливої значущості набуває критичне осмислення радянського спадку. Зокрема, глибокого аналізу потребує доба «застою» (1965 – 1985 рр.) як період інтенсивної реалізації механізмів соціальної інженерії, що особливо помітно впроваджувалися через освітні інституції. Цей факт обумовлює нагальну необхідність комплексного міждисциплінарного аналізу функціонування вищої педагогічної школи в умовах системної взаємодії двох домінантних процесів: інтенсивної фемінізації освітянської галузі та посилення більшовицької політики русифікації.

Аналіз досліджень і публікацій. Історіографічне підґрунтя, сформоване комплексом опрацьованих наукових праць, окреслює значне, хоча й не вичерпне поле для аналізу гендерних аспектів функціонування вищої освіти в Українській РСР. З метою систематизації наявного наукового доробку та чіткого окреслення меж дослідження, його доцільно структурувати за трьома основними, взаємодоповнюючими напрямками.

Перший блок досліджень охоплює фундаментальні наукові доробки, які визначають загальний політичний, соціальний та ідеологічний контекст доби «застою». Праці В.К. Барана та В.М. Даниленка розкривають генезу системної кризи та загальні процеси, що характеризували радянське суспільство. Особливу методологічну значущість має дослідження Ю.О. Каганова, яке деталізує механізми ідеологічного впливу та соціальної інженерії, що безпосередньо формували освітню політику та конструювали офіційно визнані гендерні ролі. Узагальнений аналіз еволюції соціуму представлений у монографії Н.В. Шліхти «Історія радянського суспільства», а законодавчі та директивні рішення ілюструє збірник «Комуністична партія України: з'їзди і конференції».

Наступна група праць зосереджена на історії та політиці освіти в Українській РСР. Загальні уявлення про розвиток освітньої системи надає класична історіографічна праця С.О. Сірополка. Глибинний аналіз розвитку вищої освіти в республіці представлений у дослідженні О.О. Федорчук. Особливої уваги заслуговують роботи Л.В. Пироженко та Л.Д. Березівської, які акцентують увагу на прихованих формах русифікації в шкільній освіті, що опосередковано впливало на кадрове забезпечення та мовну політику у вищих навчальних закладах.

Окрема група наукових джерел представлена регіональною літературою, присвяченою безпосередньо історії Ніжинської вищої школи. Фундаментальне дослідження Г.В. Самойленка та О.Г. Самойленка «Ніжинська вища школа: сторінки історії» є джерелом цінних фактографічних відомостей стосовно кадрового складу та контингенту випускників інституту, які є критично важливими для подальшого статистичного аналізу. Додаткові емпіричні дані, зокрема біографічні довідки про жінок-викладачок, зібрано у довідково-бібліографічних працях Л.В. Гранатович та

О.Д. Кульдіватової. Незважаючи на відсутність безпосередньої гендерної сфокусованості, ці видання виступають ключовим емпіричним підґрунтям для проведення кількісного та якісного аналізу процесу фемінізації у стінах Ніжинського вищого навчального закладу.

Історіографічний аналіз дає підстави констатувати, що незважаючи на значний масив досліджень, присвячених загальним тенденціям розвитку системи освіти УРСР та політиці русифікації, залишається нерозкритою концептуалізація навчального процесу та фахової діяльності жінок у педагогічних інститутах. Зокрема, недостатньо уваги приділено вивченню системної взаємодії процесів фемінізації та політики русифікації у 1965–1985 рр., що зумовлює актуальність дослідження на прикладі Ніжинського державного педагогічного інституту імені М. В. Гоголя.

Джерельну базу дослідження становить комплекс архівних матеріалів Відділу забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині (ВДАЧОН). Документи містять цінну інформацію, що дозволила здійснити об'єктивний комплексний аналіз освітнього простору Ніжинського державного педагогічного інституту імені М. В. Гоголя упродовж 1965 – 1985 рр.

Мета статті полягає у здійсненні комплексного наукового аналізу освітнього простору Ніжинського державного педагогічного інституту імені М.В. Гоголя у період «застою» з метою концептуалізації та визначення детермінуючого впливу процесів фемінізації і русифікації на кадрову, освітню та соціокультурну динаміку функціонування закладу.

Виклад основного матеріалу. Період 1965 – 1985 рр. в історії Радянського Союзу, відомий як «застій», характеризувався глибокою системною кризою, стагнацією політичних реформ та уповільненням економічного розвитку. На цьому тлі сфера освіти зберігала ключову роль як потужний механізм ідеологічного контролю та соціальної інженерії. Освітні інституції відігравали ключову роль у становленні світогляду молодого покоління, забезпечуючи підтримку чинного режиму [Федорчук, 2017].

Стратегічні завдання радянської освіти мали амбівалентний характер. З одного боку, директиви вищого партійного керівництва, зокрема, XXIV та XXV з'їзди КПРС у 1971 році, вимагали підвищення продуктивності праці через підготовку висококваліфікованих технічних фахівців [Солдатенко, Діброва, Замковий, 1991, с. 17]. З іншого ж, виховна функція мала всеохоплюючий характер, спрямований на формування «нової людини», від якої вимагалася безумовна відданість партійним інтересам [Прокоф'єв, 1978, с. 2]. Принципи ідеологічної домінації були офіційно закріплені в Конституціях СРСР 1977 р. та УРСР 1978 р., а також у постанові ЦК КПРС 1979 р. «Про подальше покращення ідеологічної, політико-виховної роботи». Головна мета більшовиків полягала у створенні особистості, здатної беззаперечно засвоювати директиви та культивувати нетерпимість до «будь-яких виявів націоналізму» та «буржуазної ідеології» [Солдатенко, Діброва, Замковий, 1991, с. 186-187].

Як прямий наслідок артикульованої ідеологічної настанови на боротьбу з націоналізмом, у другій половині 1960-х років політика русифікації в Українській РСР трансформувалася, еволюціонувавши від спорадичних мовних обмежень до стратегічно спланованого етапу асиміляції, цілеспрямовано зосередженого на

інституціях освіти та науки. Будь-які спроби українських функціонерів підтримати національну мову, як, наприклад, освітня реформа Міністра освіти УРСР Юрія Даденкова 1965 року, були зупинені прямим наказом із союзного центру [Пироженко, 2008, с. 34-35].

Упродовж 1970-х років асиміляційна політика набула інтенсивного та системного характеру. Радянське керівництво обґрунтовувало її необхідністю закріплення російської мови як універсального інструменту міжнаціонального спілкування, що фактично призвело до маргіналізації української мови та її витіснення з усіх ключових інституційних сфер [Пироженко, 2008, с. 34-35]. Русифікаційний курс супроводжувався жорсткими репресіями проти національно свідомої інтелігенції, що підтримувала дисидентський рух. Системне звуження сфери вживання української мови було зафіксовано Іваном Дзюбою у праці «Інтернаціоналізм чи русифікація». Тиск також поширився на партійне керівництво УРСР, кульмінацією чого стало усунення Петра Шелеста у 1972 році під офіційною підставою недостатньої боротьби з «буржуазним націоналізмом» [Баран, Даниленко, 1999, с. 195, 222].

Лінгвоцидна політика отримала потужне нормативно-правове підґрунтя. Закони СРСР «Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту» (1973 р.) та імплементований Закон УРСР «Про народну освіту» (1978 р.) формально проголошували «добровільний вибір» мови навчання. Однак ця декларативна норма фактично маскувала обов'язковість вивчення російської мови. Директива Міністерства освіти УРСР від 1978 року та реформа загальноосвітньої школи 1984 року остаточно законодавчо закріпили посилення русифікаційного курсу, забезпечивши стрімке скорочення україномовного освітнього простору [Березівська, 2007, с. 60-63].

Формування стабільного та політично лояльного педагогічного корпусу для впровадження ідеологічних та законодавчо регламентованих завдань стало ключовим пріоритетом для правлячої верхівки [Шліхта, 2015]. Професія вчителя, особливо на початковому та середньому рівнях, історично характеризувалася високим ступенем фемінізації, що пояснювалося подвійним тиском державної політики. По-перше, економічні пріоритети СРСР, орієнтовані на індустріалізацію, створювали значний попит на чоловічу робочу силу в технічних, інженерних та керівних спеціальностях. По-друге, дефіцит кадрів у ідеологічно ключовій, проте менш престижній сфері освіти заповнювався жінками, оскільки їхня роль соціально асоціювалася з вихованням та моральною опікою. Їхня присутність у педагогічній галузі також посилювалася ідеологічним нарративом «жіночої емансипації» та необхідністю заповнення кадрового дефіциту. Політика Комуністичної партії закріплювала за жінками-педагогинями роль ідеологічного транслятора та хранителя комуністичних цінностей, ефективно експлуатуючи традиційний патріархальний конструкт «берегині сімейного вогнища» в інтересах держави [Сірополко, 2001, с. 768-773].

У цьому контексті вищі та середні педагогічні навчальні заклади відігравали ключову роль, виступаючи провідними осередками не лише професійної підготовки, а й ідейно-політичного виховання майбутніх вчителів [Каганов, 2019]. На території Української РСР одним із таких стратегічно важливих центрів був Ніжинський державний педагогічний інститут імені Миколи Гоголя, який інтегрувався у

радянську систему освіти як стабільний постачальник кваліфікованих кадрів. Керівництво Інститутом у досліджуваний період здійснювали В.М. Горбач (1964–1978 рр.) та Ф.С. Арват (1978–1995 рр.) [Самойленко, 2005, с. 315, 323]. Для детального розкриття механізмів соціальної інженерії, впроваджених у освітньому закладі, необхідно перейти від загальної інституційної характеристики до специфіки його студентського контингенту та кадрового забезпечення.

Насамперед слід зосередитися на студентській молоді, що становила основу майбутнього педагогічного корпусу. Протягом досліджуваного періоду демографічна структура контингенту демонструвала виражену фемінізацію, типову для більшості педагогічних ВНЗ СРСР. Аналіз соціально-демографічного профілю виявив, що у національному складі домінували українки та росіянки [ВДАЧОН, ф. Р-6121, оп. 3, спр. 3365, арк. 15]. Важливим є те, що динаміка загальних змін характеризувалася зростанням чисельності студенток українського походження, що може свідчити про активізацію освітніх можливостей для українського населення, попри загальнодомінуючі русифікаторські тенденції. Географічно Інститут охоплював широкі межі, залучаючи молодь із Чернігівської, Київської, Полтавської, Харківської, Житомирської та навіть Ленінградської областей [ВДАЧОН, ф. Р-6121, оп. 3, спр. 2863, арк. 19], що підтверджувало його регіональне та республіканське значення. За соціальною приналежністю значна більшість студенток походила із селянських та робітничих верств [ВДАЧОН, ф. Р-6121, оп. 3, спр. 3132, арк. 15], що повністю узгоджувалося з ідеологізованою соціальною політикою радянської держави.

Аналіз статистичних даних за період 1965–1985 рр., верифікований на основі детального обліку імен в описах особових справ, засвідчив вагому роль жінок Ніжинського державного педагогічного інституту у формуванні майбутнього педагогічного корпусу. Слід зазначити, що, оскільки у первинних архівних документах відсутній прямий гендерний поділ випускників, наведені дані максимально наближені до реальних показників жіночого контингенту, ґрунтуючись на високій імовірності жіночої присутності на цих спеціальностях. Значна частина студенток здобувала фах на філологічному факультеті, де особливо виразно простежувалася зумовленість професійних уподобань політикою русифікації. Серед випускниць філологічного факультету, що об'єднував українське та російське відділення, чітко ілюструється стійка кількісна перевага російського відділення, яка зафіксована починаючи з 1970 року і зберігала свою тенденцію до кінця досліджуваного періоду. Зокрема, у 1979 році статистичне співвідношення випускниць становило 83 особи (російське відділення) до 38 осіб (українське відділення), що є емпіричним підтвердженням імплементації політики русифікації через штучне стимулювання попиту на педагогічні кадри, а саме учителів російської мови [ВДАЧОН, ф. Р-6121, оп. 3, спр. 3767, арк. 13]

Значна кількість випускниць стабільно спостерігалася на фізико-математичному факультеті та факультеті іноземних мов, що свідчило про високий та стабільний попит на фахівців відповідних галузей у системі середньої освіти. Особливої уваги заслуговує музично-педагогічний факультет, відкритий у 1964 році [ВДАЧОН, ф. Р-6121, оп. 3, спр. 2074, арк. 21-29]. Його динамічний розвиток сприяв суттєвому зростанню кількісних показників жіночої випускної когорти: від 9 випускниць у 1970 році [ВДАЧОН, ф. Р-6121, оп. 3, спр. 2590, арк. 21-29] до 33 у

1978 році та 37 у 1979 році [ВДАЧОН, ф. Р-6121, оп. 3, спр. 3560, арк. 7]. Наявні статистичні дані підтверджують стійку популярність даної спеціальності серед жінок та розширення спектру педагогічних напрямків, доступних для жіночого контингенту. Крім того, факультет природничих наук відіграв важливу роль, стабільно забезпечуючи підготовку значної кількості спеціалісток, що підкреслювало його внесок у формування вчительського корпусу для шкіл республіки. При цьому, політика «інтернаціоналізації» та цілеспрямованого поширення російської мови знайшла своє втілення у системній програмі Інституту. З кінця 1960-х років заклад щорічно приймав 25 студенток із Самаркандської області Узбекистану, а пізніше з Казахстану, для вивчення російської мови. Така ініціатива вкотре підкреслює послідовність державної політики з активного формування уніфікованого радянського культурно-освітнього простору через систему вищої освіти [Самойленки, 2005, с. 319].

Упродовж доби «застою» освітній процес у Ніжинському державному педагогічному інституті ім. М.В. Гоголя функціонував у межах традиційної дидактичної моделі, проте був жорстко підпорядкований ідеологічним директивам, що вимагали неухильного дотримання партійних установок. Академічний контроль виконував не лише функцію оцінювання успішності, але й слугував механізмом перевірки ідейної зрілості студенток [Самойленко, 2005]. Ключовим інструментом формування професійної ідентичності та асиміляції ідеологічних догм була педагогічна практика, під час якої майбутні педагогині інтегрували теоретичні знання у виховну роботу, реалізуючи таким чином партійні настанови [ВДАЧОН, ф. Р-6121, оп. 3, спр. 2994, арк. 41]. Паралельно, позааудиторна діяльність, керована парткомом та комітетом комсомолу, була спрямована на комплексну ідеологічну індоктринацію та мобілізацію студентської молоді [Самойленки, 2005, с. 342].

Високий ступінь фемінізації професії вчителя проявився у домінуючій ролі студенток у громадському та академічному житті інституту. Вони становили більшість серед лідерів комсомольського руху та академічних відмінників, закріплюючи за жіночим контингентом статус інтелектуальної та ідеологічної еліти. Окрім цього, значним інструментом соціальної мобілізації була масова участь студенток у Студентських будівельних загонах упродовж Третього трудового семестру. Жіноча праця, включно з обійманням керівних посад, як-от командування СБЗ Наталією Лупинос, здобувала державне визнання, що акцентувало стратегічну функцію загонів у площині трудового та патріотичного виховання. Комплексна ідеологічна індоктринація також забезпечувалася через естетичне виховання та діяльність ідеологічно спрямованих клубів, а також військово-патріотичні заходи та політику «інтернаціоналізації», реалізовану через співпрацю з іншими навчальними закладами СРСР [Самойленки, 2005, с. 319, 344-346].

Завершення навчання в Інституті супроводжувалося централізованою системою обов'язкового працевлаштування. Незважаючи на те, що значний контингент фахівчинь скеровувався до освітніх установ Чернігівської та інших областей УРСР, зокрема Київської, Сумської, Львівської та Херсонської [ВДАЧОН, ф. Р-6121, оп. 3, спр. 3463, арк. 33], критичним аспектом політики русифікації та асиміляції стало направлення випускниць до віддалених регіонів інших союзних республік. Географічний ареал цього розподілу охоплював освітні заклади РРФСР, зокрема Московську та Ленінградську області, а також Казахської РСР, Білоруської

РСР та Молдавської РСР [ВДАЧОН, ф. Р-6121, оп. 3, спр. 3560, арк. 44]. У контексті політики уніфікації, такий механізм розподілу об'єктивно функціонував як інструмент поширення прорадянських, часто російськомовних, культурних та ідеологічних наративів, що посилювало процес уніфікації та асиміляції на загальносоюзному рівні.

Переходячи від аналізу студентського контингенту до викладацького складу, слід наголосити, що ефективність навчально-виховного процесу в Ніжинському державному педагогічному інституті ім. М.В. Гоголя та виконання партійних настанов визначалися професіоналізмом та ідейною зрілістю кадрів. У контексті активної фемінізації освітньої сфери СРСР, особливого значення набуває внесок жінок-викладачок. Вони формували значну частину професорсько-викладацького складу, будучи ключовими суб'єктами у трансляції знань, формуванні світогляду й вихованні майбутніх педагогів, а також носіями партійної ідеології.

Протягом 1964–1985 рр. Інститут активно поповнювався жіночим викладацьким складом. Цей процес був зумовлений як ідеологічними засадами «жіночої емансипації», так і практичною кадровою потребою закладу [ВДАЧОН, ф. Р-6121, оп. 3, спр. 3761]. До Ніжинського інституту направляли та запрошували випускниць і досвідчених фахівчинь із провідних українських та загальносоюзних закладів вищої освіти. Серед них були педагогині переважно з Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, Харківського державного інституту культури, Львівського державного університету, Київського педагогічного інституту іноземних мов, Полтавського державного педагогічного інституту ім. В.Г. Короленка, Дніпровського державного університету ім. О. Гончара та Київської державної консерваторії. Географічна диверсифікація джерел поповнення забезпечувала не лише кількісне розширення штату, але й сприяла обміну науковим досвідом, інтеграції різних наукових шкіл та підтримувала високий фаховий рівень Інституту [Гранатович, 2000; Кульдіватова, 2017].

Крім залучення фахівчинь із провідних республіканських центрів, Ніжинський інститут також приймав випускниць російських вищих навчальних закладів. Це підкреслювало уніфікований підхід до підготовки кадрів у масштабах Радянського Союзу та дотримання принципів інтернаціоналізму. Серед них були викладачки, які здобули освіту в Московському державному університеті ім. М.В. Ломоносова, П'ятигорському, Рязанському, Московському музично-педагогічному, Саратовському, Пензенському та Ленінградському педагогічних інститутах Гранатович, 2000]. Залучення цих спеціалісток сприяло не лише уніфікації освітніх підходів, але й імплементації загальносоюзних наукових тенденцій, що було вагомим складовою ідеологічної політики, спрямованої на консолідацію єдиного освітнього простору СРСР.

Водночас, аналіз архівних джерел свідчить, що ключовим джерелом поповнення науково-педагогічних кадрів були власні випускниці НДПІ ім. М.В. Гоголя. Це забезпечувало стабільність функціонування Інституту, відтворення власної науково-педагогічної традиції та зміцнення зв'язків з місцевим освітнім середовищем. Крім того, такий підхід сприяв омолодженню професорсько-викладацького складу, адже середній вік викладачок становив 25–40 років [ВДАЧОН, ф. Р-6121, оп. 3, спр. 4086, арк. 7]. З одного боку, це формувало динамічне освітнє середовище, а з іншого – могло вказувати на певний дефіцит

досвідчених кадрів, характерний для періоду інтенсивного розширення освітньої мережі доби «застою».

Щодо географічного походження, переважна більшість педагогинь Ніжинського інституту були уродженками Чернігівської, Київської та Полтавської областей [ВДАЧОН. ф. Р-6121. оп. 3, спр. 2446, арк. 6], що підкреслювало регіональний характер функціонування закладу та його роль як локального центру підготовки кадрів, що сприяло відтворенню власних науково-педагогічних традицій. Водночас, архівні джерела фіксують тенденцію до поступового зростання притоку жінок із західних регіонів України, що, ймовірно, було зумовлено потребами регіону та політикою, спрямованою на посилення ідеологічного впливу та уніфікації освітніх стандартів на всій території УРСР [ВДАЧОН. ф. Р-6121. оп. 3, спр. 2590, арк. 13-15].

Географічна диверсифікація поповнення викладацького колективу не обмежувалася лише УРСР. До Інституту прибували фахівчині з інших союзних республік, зокрема, з Курської, Тульської, Смоленської областей РРФСР, Східно-Казахстанської, Кабардино-Балкарської республік та Гомельської області БРСР [ВДАЧОН. ф. Р-6121. оп. 3, спр. 2329, арк. 17]. Наявні факти яскраво демонструють централізований характер управління кадрами та підкреслюють стратегічне значення Інституту як інтегрованої частини загальносоюзної мережі педагогічних ВНЗ. Також міжреспубліканський обмін мав забезпечувати уніфіковану підготовку кадрів та зміцнювати ідеологічну єдність у багатонаціональному СРСР.

В етнічному плані серед викладачок переважали українки та росіянки. За соціальною приналежністю значна частина жінок походила з сімей робітників, селян та службовців [ВДАЧОН. ф. Р-6121. оп. 3, спр. 3564]. Це свідчило про ефективну реалізацію політики соціального ліфту та ідеологічну пріоритетність цих класів, забезпечуючи ідеологічну лояльність кадрів та їхню відданість комуністичним ідеалам.

Особливий інтерес викликає гендерний склад викладацького колективу та динаміка чисельності жінок-викладачок, оскільки вони були ключовими носіями ідеології в умовах фемінізації освітньої сфери. Виявлені архівні дані чітко демонструють послідовну та поступову тенденцію до зростання присутності жінок в академічному середовищі Ніжинського державного педагогічного інституту. На початку досліджуваного періоду, у 1969–1970 навчальному році, кількість жінок-викладачок становила 60 осіб із загальної кількості 180 викладачів [ВДАЧОН. ф. Р-6121. оп. 3, спр. 2590, арк. 6]. Протягом наступних років чисельність неухильно зростала: до 75 осіб у 1970–1971 рр. та до 82 осіб у 1971–1972 рр. [ВДАЧОН. ф. Р-6121. оп. 3, спр. 2863, арк. 10]. Незважаючи на незначні тимчасові коливання, загальна тенденція до збільшення була очевидною. Зростання кількості фахівчинь у кадровому складі відновилося, досягнувши 88 осіб у 1975–1976 рр. [ВДАЧОН. ф. Р-6121. оп. 3, спр. 3365] та 91 особи до 1979–1980 рр. [ВДАЧОН. ф. Р-6121. оп. 3, спр. 3767, арк. 5]. Найвищий показник було зафіксовано у 1982–1983 навчальному році, коли кількість жінок-викладачок сягнула 93 особи при загальній чисельності у 218 викладачів [ВДАЧОН. ф. Р-6121. оп. 3, спр. 4086].

Аналіз кадрового складу кафедр Ніжинського педагогічного інституту у 1982 – 1983 навчальному році вкотре підкреслює домінуючу присутність жінок на більшості науково-педагогічних посад. Кількісна перевага була особливо помітною у сферах, традиційно асоційованих з гуманітарними науками, мовознавством,

педагогікою та мистецтвом. Фактичні дані свідчать про виражену фемінізацію таких структурних підрозділів – кафедра російської мови (13 із 15 співробітників) та кафедра методики музичного виховання (14 із 17). Значна жіноча більшість також спостерігалася на кафедрі української мови (6 із 8), кафедрі педагогіки та психології (11 із 16), а також на кафедрах іноземних мов, літератури та природничого спрямування. На протигагу цьому, чоловіки переважали на адміністративних керівних посадах, а також на кафедрах, які вважалися ідеологічно ключовими або технічними. Це стосувалося кафедр історії КПРС та політичного комунізму, філософії та політекономії, фізики, математики, хімії та кафедри громадянської оборони. Такий гендерний розподіл відобразив соціальні та професійні ролі радянського періоду. Жінки виступали опорою викладання у комунікативних та педагогічних сферах, тоді як чоловіки частіше обіймали управлінські посади та працювали в ідеологічних чи технічних галузях. Статистичні дані підтверджують, що фемінізація сфери освіти була вибірковою, залучаючи жінок до виконавчих функцій, але обмежуючи їхній доступ до керівних та ключових посад, пов'язаних з ідеологією [ВДАЧОН. ф. Р-6121. оп. 3, спр. 4086].

Протягом 1964–1985 рр. у Ніжинському педагогічному інституті кількісна перевага жінок поєднувалася з їхньою активною науковою працею, що свідчило про високий академічний рівень [ВДАЧОН. ф. Р-6121. оп. 3, спр. 3465]. Проте професійна діяльність викладачок, як і весь навчально-виховний процес, була нерозривно пов'язана з необхідністю підкорятися ідеологічним настановам, формуючи ситуацію вимушеного конформізму. Кар'єрне зростання вимагало публічної лояльності та активної демонстрації відданості партійним принципам. Сурові вимоги до політичної благонадійності підтверджуються архівними даними: переважна більшість викладачок були членкинями Комуністичної партії або ВЛКСМ [ВДАЧОН. ф. Р-6121. оп. 3, 3126]. Масова партійна приналежність свідчила про їхню ідеологічну лояльність та готовність до реалізації партійних директив, що було ключовим аспектом діяльності радянського педагога, відповідального за формування майбутніх поколінь.

Зокрема, ідеологічне підпорядкування чітко проявилось у науковій сфері. Ключовою ілюстрацією цієї тенденції є діяльність видатної мовознавиці Нінель Миколаївни Арват. Її головні дослідження були зосереджені на синтаксисі російської мови, кульмінацією чого стала монографія «Семантична структура простого речення...» (1984). Науковий фокус професорки Арват на російській мові та її порівняльному вивченні з українською мовою певною мірою корелювався із загальносоюзними русифікаційними тенденціями, спрямованими на уніфікацію освітнього простору. Крім того, філологічний факультет з переважно жіночим складом, через міжнародні зв'язки, зокрема з Середньою Азією, активно сприяв втіленню політики «інтернаціоналізації», що функціонально підтримувало поширення російської мови та уніфікацію освітнього простору [Самойленки, 2005, с. 320].

Паралельно з підпорядкуванням академічного процесу ідеології, значна роль відводилася позааудиторній роботі як інструменту соціальної інженерії. Продовжуючи ідеологічний вектор, системно розвивалася позанавчальна діяльність, спрямована на соціальне та естетичне виховання студентства. Ці напрями розглядалися як важливі компоненти формування цілісної особистості майбутнього

педагога. Знаковою ініціативою соціально-педагогічного спрямування був загін макарєнківців, діяльність якого ґрунтувалася на ідеях колективного виховання. Протягом 15 років ним успішно керувала досвідчена педагогиня Олена Лаврентіївна Богма, чиє ефективне керівництво дозволяло мобілізувати студентів та організовувати системну роботу із соціально занедбаними дітьми та підлітками. Загін реалізовував комплексні програми адаптації та ресоціалізації. Цей приклад ілюструє роль Інституту як важливого соціального центру, що долучався до вирішення суспільних проблем у дусі партійних установок [Самойленки, 2005, с. 316].

Особливий внесок у сферу культурного та естетичного виховання, а також у формування активного громадського життя Інституту, належить доцентці кафедри російської та зарубіжної літератури Олені Миколаївні Євстаф'євій (1920 – 2000). Починаючи з 1970 року, вона не лише очолювала драматичний колектив, а й була невтомною організаторкою масштабних масових заходів. Її діяльність сприяла активізації учасників до творчої та культурної діяльності, слугуючи важливим інструментом ідеологічного впливу. Постать О.М. Євстаф'євої була настільки впливовою, що 1970-ті роки в інститутському середовищі називали «роками Євстаф'євої», що підкреслює її трансформуючу роль та органічну інтеграцію академічного процесу з позааудиторною роботою як засобу формування цілісної особистості педагога в рамках радянської ідеології [Самойленки, 2005, с. 317].

Висновки. Проведене дослідження концептуалізує освітній простір Ніжинського державного педагогічного інституту імені М.В. Гоголя у добу «застою» як інтегрований елемент загальносоюзної освітньої мережі. Встановлено, що процеси фемінізації та русифікації функціонували як системні та взаємодоповнюючі механізми радянської соціальної інженерії, спрямовані на уніфікацію культурно-освітнього простору та формування ідеологічно лояльного педагогічного корпусу.

Політика русифікації, посилена законодавчими директивами 1973, 1978, 1984 років, отримала емпіричне підтвердження у дисбалансі підготовки кадрів НДІІ. Зокрема, на філологічному факультеті з 1970 року простежувалася стійка кількісна перевага випускниць російського відділення. Цей факт, разом із політикою «інтернаціоналізації», свідчив про штучне стимулювання попиту на вчителів російської мови та цементування Інституту як осередку уніфікації.

Фемінізація освітньої сфери була амбівалентним процесом. Хоча чисельність жінок-викладачок протягом 1965 – 1985 рр. неухильно зростала, гендерний розподіл був вибіркоким: жінки домінували на гуманітарних кафедрах, виступаючи основними трансляторами партійної ідеології та русифікаційного курсу. Водночас, чоловіки переважали на адміністративних посадах та кафедрах, пов'язаних з ідеологією.

Кар'єрне зростання та наукова діяльність вимагали публічної лояльності, що підтверджується високим відсотком членства викладачок у КПРС та ВЛКСМ. Ефективність Інституту як інструменту соціальної мобілізації посилювалася також жорстко підпорядкованою партійним установкам позааудиторною роботою.

Обов'язкове централізоване працевлаштування використовувалося як стратегічний механізм поширення російськомовних та прорадянських наративів через направлення випускниць до віддалених регіонів РРФСР, Казахської та інших союзних республік, посилюючи процес уніфікації на загальносоюзному рівні.

Таким чином, освітній простір Ніжинського державного педагогічного інституту імені М.В. Гоголя у добу «застою» був не просто вищим навчальним закладом, а багатофункціональним інструментом радянської влади, що успішно поєднував процеси фемінізації та русифікації для досягнення власних ідеологічних цілей.

Список використаних джерел та літератури

- Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-ті рр.). Київ: Альтернативи, 1999. 304 с.
- Березівська Л.Д. Часткові внутрішньосистемні зміни шкільної освіти УСРР в контексті прихованої русифікації (1964–1984 рр.). *Рідна школа*. 2007. № 9. С. 60–63.
- Гранатович Л.В. Викладачі Ніжинської вищої школи: бібліографічний покажчик. Ч. 2. 1920–1940; Ч. 3. 1940–1970. Ніжин: Вид-цтво НДУ ім. М. В. Гоголя, 2000. 246 с.
- Звіт про навчально-виховну роботу Ніжинського ордена Трудового Червоного Прапора державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя в 1971–1972 навч. році. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 2863.
- Звіт про навчально-виховну роботу Ніжинського ордена Трудового Червоного Прапора державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя в 1972–1973 навч. році. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 2994.
- Звіт про навчально-виховну роботу Ніжинського ордена Трудового Червоного Прапора державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя в 1973–1974 навч. році. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 3132.
- Звіт про навчально-виховну роботу Ніжинського ордена Трудового Червоного Прапора державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя в 1975–1976 навч. році. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 3365.
- Звіт про навчально-виховну роботу Ніжинського ордена Трудового Червоного Прапора державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя в 1976–1977 навч. році. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 3463.
- Звіт про роботу Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. Гоголя за 1965–1966 навч. рік. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 2074.
- Звіт про роботу Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. Гоголя за 1966–1967 навч. рік. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 2329.
- Звіт про роботу Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. Гоголя в 1968–1969 навч. році. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 2446.
- Звіт про роботу Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. Гоголя в 1969–1970 навч. році. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 2590.
- Каганов Ю.О. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія / наук. ред. Турченко Ф.Г. Запоріжжя: Інтер-М, 2019. 432 с.
- Комуністична партія України: з'їзди і конференції / В.Ф. Солдатенко, С.С. Діброва, В.П. Замковий та ін. ; за ред. Ф.М. Рудича та ін. Київ: Україна, 1991. 477 с.
- Кульдіватова О. Д. Ніжинська вища школа: викладачі і випускники: календар знаменних і пам'ятних дат на 2018 рік. Ніжин: Вид-цтво НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 42 с.
- Пироженко Л.В. Пошуки теоретичних засад реформування змісту загальної середньої освіти у 1964–1966 рр. *Історико-педагогічний альманах*. 2008. № 1. С. 34–35.
- Прокоф'єв М.О. Про завдання органів освіти і шкіл по виконанню рішень XXV з'їзду КПРС і постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про дальше удосконалення навчання, виховання учнів загальноосвітніх шкіл і підготовки їх до праці». *Радянська освіта*. 1978. № 51. С. 2.
- Річний звіт про навчальну роботу інституту за 1977–1978 навч. рік. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 3560.
- Річний звіт про навчально-виховну роботу інституту за 1980 рік. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 3767.
- Річний звіт роботи інституту за 1982–1983 н. рік. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 4086.
- Самойленко Г.В., Самойленко О.Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії. Ніжин, 2005. 420 с.

Сірополко С.О. Історія освіти в Україні / Український Вільний університет; Друзі товариства імені Григорія Ващенко. Київ: Наукова думка, 2001. 912 с.

Федорчук О.О. Державна освітня політика у сфері вищої освіти у 70-ті – середини 80-х рр. XX ст.: на матеріалах України / Національний університет «Києво-Могилянська академія». К., 2017.

Шліхта Н.В. Історія радянського суспільства: Курс лекцій. 2-ге вид., переробл. і доп. Х.: Акта, 2015. 252 с.

Штати професорсько-викладацького складу Ніжинського ордена Трудового Червоного Прапора державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя на 1977–1978 навч. рік. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 3564.

Штатний формуляр професорсько-викладацького складу Ніжинського ордена Трудового Червоного Прапора державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя на 1973–1974 навч. рік. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 3126.

Штатний формуляр професорсько-викладацького складу Ніжинського ордена Трудового Червоного Прапора державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя на 1975–1976 навч. рік. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 3365.

Штатний формуляр професорсько-викладацького складу Ніжинського ордена Трудового Червоного Прапора державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя на 1976–1977 навч. рік. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 3465.

Штатний формуляр професорсько-викладацького складу Ніжинського ордена Трудового Червоного Прапора державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя на 1979–1980 навч. рік. ВДАЧОН. Ф. Р-6121. Оп. 3. Спр. 3761.

References

Baran, V.K., & Danylenko, V.M. (1999). *Ukraine v umovakh systemnoi kryzy (1946–1980-ti rr.) [Ukraine under systemic crisis (1946–1980s)]*. Kyiv: VD «Alternatyvy» [In Ukrainian].

Berezivska, L.D. (2007). *Chastkovi vnutrishniosystemni zminy shkilnoi osvity USRR v konteksti prykhovanoi rusyfikatsii (1964–1984 rr.) [Partial intrasystemic changes in school education of the USSR in the context of hidden Russification (1964–1984)]*. *Ridna shkola – Native school*, no. 9, pp. 60–63 [In Ukrainian].

Hranatovych, L.V. (2000). *Vykkladachi Nizhynskoi vyshchoi shkoly: bibliografichni pokazhchyk [Teachers of Nizhyn Higher School: bibliographic index] (Vols. 2–3)*. Nizhyn: NizhSU [In Ukrainian].

Zvit pro navchalno-vykhovnu robotu Nizhynskoho ordena Trudovoho Chervonoho Prapora Derzhavnoho Pedagogichnoho instytutu im. M.V. Hoholia za 1971–1972 navchalnyi rik [Report on the Educational and Pedagogical Work of the Nizhyn State Pedagogical Institute named after M. V. Gogol, Order of the Red Banner of Labor, for the 1971–1972 Academic Year]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 2863 [In Ukrainian].

Zvit pro navchalno-vykhovnu robotu Nizhynskoho ordena Trudovoho Chervonoho Prapora Derzhavnoho Pedagogichnoho instytutu im. M.V. Hoholia za 1972–1973 navchalnyi rik [Report on the Educational and Pedagogical Work of the Nizhyn State Pedagogical Institute named after M.V. Gogol, Order of the Red Banner of Labor, for the 1972–1973 Academic Year]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 2994 [In Ukrainian].

Zvit pro navchalno-vykhovnu robotu Nizhynskoho ordena Trudovoho Chervonoho Prapora Derzhavnoho Pedagogichnoho instytutu im. M.V. Hoholia za 1973–1974 navchalnyi rik [Report on the Educational and Pedagogical Work of the Nizhyn State Pedagogical Institute named after M.V. Gogol, Order of the Red Banner of Labor, for the 1973–1974 Academic Year]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 3132 [In Ukrainian].

Zvit pro navchalno-vykhovnu robotu Nizhynskoho ordena Trudovoho Chervonoho Prapora Derzhavnoho Pedagogichnoho instytutu im. M.V. Hoholia za 1975–1976 navchalnyi rik [Report on the Educational and Pedagogical Work of the Nizhyn State Pedagogical Institute named after M.V. Gogol, Order of the Red Banner of Labor, for the 1975–1976 Academic Year]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 3365 [In Ukrainian].

Zvit pro navchalno-vykhovnu robotu Nizhynskoho ordena Trudovoho Chervonoho Prapora Derzhavnoho Pedagogichnoho instytutu im. M.V. Hoholia za 1976–1977 navchalnyi rik [Report on the Educational and Pedagogical Work of the Nizhyn State Pedagogical Institute named after M.V. Gogol, Order

of the Red Banner of Labor, for the 1976–1977 Academic Year]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 3463 [In Ukrainian].

Zvit pro robotu Nizhynskoho Derzhavnoho Pedahohichnoho instytutu im. M. Hoholia za 1965–1966 navchalnyi rik [Report on the Work of the Nizhyn State Pedagogical Institute named after M. Gogol for the 1965–1966 Academic Year]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 2074 [In Ukrainian].

Zvit pro robotu Nizhynskoho Derzhavnoho Pedahohichnoho instytutu im. M. Hoholia za 1966–1967 navchalnyi rik [Report on the Work of the Nizhyn State Pedagogical Institute named after M. Gogol for the 1966–1967 Academic Year]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 2329 [In Ukrainian].

Zvit pro robotu Nizhynskoho Derzhavnoho Pedahohichnoho instytutu im. M. Hoholia za 1968–1969 navchalnyi rik [Report on the Work of the Nizhyn State Pedagogical Institute named after M. Gogol for the 1968–1969 Academic Year]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 2446 [In Ukrainian].

Zvit pro robotu Nizhynskoho Derzhavnoho Pedahohichnoho instytutu im. M. Hoholia za 1969–1970 navchalnyi rik [Report on the Work of the Nizhyn State Pedagogical Institute named after M. Gogol for the 1969–1970 Academic Year]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 2590 [In Ukrainian].

Kahanov, Yu.O. (2019). Konstruiuvannia «radianskoï liudyny» (1953-1991): ukrainska versia [Construction of the «Soviet person» (1953-1991): Ukrainian version]. F. H. Turchenko (Ed.). Zaporozhye: VD «Inter-M» [In Ukrainian].

Soldatenko, V.F., Dibrova, S.S., & Zamkovyi, V.P., et al. (1991). Komunistychna partiia Ukrainy: z'iizdy i konferentsii [Communist Party of Ukraine: Congresses and Conferences]. F.M. Rudycha et al (Ed.). Kyiv: VD «Ukraina» [In Ukrainian].

Kuldivatova, O.D. (2017). Nizhynska vyshcha shkola: vykladachi i vypusknky: kalendar znamennykh i pamiatnykh dat na 2018 rik [Nizhyn Higher School: teachers and graduates: calendar of significant and memorable dates for 2018]. Nizhyn: NizhSU [In Ukrainian].

Pyrozhenko, L.V. (2008). Poshuky teoretychnykh zasad reformuvannia zmistu zahalnoi serednoi osvity u 1964–1966 rr. [Search for the theoretical foundations of reforming the content of general secondary education in 1964–1966]. *Istoryko-pedahohichnyi almanakh – Historical and Pedagogical Almanaco*, no. 1, pp. 34–35 [In Ukrainian].

Prokofiev, M.O. (1978). Pro zavdannia orhaniv osvity i shkil po vykonanniu rishen XXV z'izdu KPRS i postanova TsK KPRS i Rady Ministriv SRSR «Pro dalshe udoskonalennia navchannia, vykhovannia uchniv zahalnoosvitnikh shkil i pidhotovky ikh do pratsi» [On the tasks of educational bodies and schools in implementing the decisions of the XXV Congress of the CPSU and the resolution of the Central Committee of the CPSU and the Council of Ministers of the USSR «On further improvement of education, upbringing of students of general education schools and their preparation for work»]. *Radians'ka osvita – Soviet Education* (Vol. 51), (p. 2) [In Ukrainian].

Richnyi zvit pro navchalnu robotu Nizhynskoho derzhavnoho pedahohichnoho instytutu im. M.V. Hoholia za 1977–1978 navchalnyi rik [Annual report on the educational work of the Nizhyn M.V. Gogol State Pedagogical Institute for the 1977–1978 academic year]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 3560 [In Ukrainian].

Richnyi zvit pro navchalno-vykhovnu robotu Nizhynskoho derzhavnoho pedahohichnoho instytutu im. M.V. Hoholia za 1980 rik [Annual report on the educational and pedagogical work of the Nizhyn M.V. Gogol State Pedagogical Institute for 1980]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 3767 [In Ukrainian].

Richnyi zvit roboty Nizhynskoho derzhavnoho pedahohichnoho instytutu im. M.V. Hoholia za 1982–1983 navchalnyi rik [Annual report on the work of the Nizhyn M.V. Gogol State Pedagogical Institute for the 1982–1983 academic year]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 4086 [In Ukrainian].

Samoilenko, H.V. & Samoilenko, O.H. (2005). Nizhynska vyshcha shkola: storinky istorii [Nizhyn Higher School: pages of history]. Nizhyn: VD «Aspekt-Polihrاف» [In Ukrainian].

Siropolko, S.O. (2001). Istoriia osvity v Ukraini [History of education in Ukraine]. Kyiv: VD «Naukova dumka» [In Ukrainian].

Fedorchuk, O.O. (2017). Derzhavna osvithnia polityka u sferi vyshchoi osvity u 70-ti – seredyny 80-kh rr. XX st.: na materialakh Ukrainy [State educational policy in the field of higher education in the 70s – mid-80s of the 20th century: based on the materials of Ukraine]. Kyiv: Natsionalnyi universytet «Kyievo-Mohylianska akademiia» [In Ukrainian].

Shlikhta, N.V. (2015). Istoriiia radianskoho suspilstva: Kurs lektsii [History of Soviet society: A course of lectures] (Vol. 2). Kharkiv: VD «Akta» [In Ukrainian].

Shtatnyi formuliar profesorsko-vykladatskoho skladu Nizhynskoho ordena Trudovoho Chervonoho Prapora Derzhavnogo Pedahohichnoho instytutu im. M.V. Hoholia na 1977–1978 navchalnyi rik [Staffing form of the faculty of the Nizhyn M.V. Gogol State Pedagogical Institute, Order of the Red Banner of Labor, for the 1977–1978 academic year]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 3564 [In Ukrainian].

Shtatnyi formuliar profesorsko-vykladatskoho skladu Nizhynskoho ordena Trudovoho Chervonoho Prapora Derzhavnogo Pedahohichnoho instytutu im. M.V. Hoholia na 1973–1974 navchalnyi rik [Staffing form of the faculty of the Nizhyn M.V. Gogol State Pedagogical Institute, Order of the Red Banner of Labor, for the 1973–1974 academic year]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 3126 [In Ukrainian].

Shtatnyi formuliar profesorsko-vykladatskoho skladu Nizhynskoho ordena Trudovoho Chervonoho Prapora Derzhavnogo Pedahohichnoho instytutu im. M.V. Hoholia na 1975–1976 navchalnyi rik [Staffing form of the faculty of the Nizhyn M.V. Gogol State Pedagogical Institute, Order of the Red Banner of Labor, for the 1975–1976 academic year]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 3365 [In Ukrainian].

Shtatnyi formuliar profesorsko-vykladatskoho skladu Nizhynskoho ordena Trudovoho Chervonoho Prapora Derzhavnogo Pedahohichnoho instytutu im. M.V. Hoholia na 1976–1977 navchalnyi rik [Staffing form of the faculty of the Nizhyn M.V. Gogol State Pedagogical Institute, Order of the Red Banner of Labor, for the 1976–1977 academic year]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 3465 [In Ukrainian].

Shtatnyi formuliar profesorsko-vykladatskoho skladu Nizhynskoho ordena Trudovoho Chervonoho Prapora Derzhavnogo Pedahohichnoho instytutu im. M.V. Hoholia na 1979–1980 navchalnyi rik [Staffing form of the faculty of the Nizhyn M.V. Gogol State Pedagogical Institute, Order of the Red Banner of Labor, for the 1979–1980 academic year]. *Department of Document Preservation of the State Archives of Chernihiv Region in Nizhyn*, f. R-6121, inv. 3, c. 3761 [In Ukrainian].

THE EDUCATIONAL SPACE OF NIZHYN STATE PEDAGOGICAL INSTITUTE NAMED AFTER M.V. GOGOL DURING THE ERA OF «STAGNATION» IN THE CONTEXT OF FEMINIZATION AND RUSSIFICATION (1965 – 1985)

Aliona Chalenko

Postgraduate Student of the Department of History of Ukraine,
Nizhyn State University named after Mykola Gogol, Nizhyn

Abstract. *The article provides a comprehensive academic analysis of the educational space of the Nizhyn State Pedagogical Institute named after M.V. Gogol (NSPI) during the period of “Stagnation” (1965–1985) with the aim of conceptualizing and determining the determinant influence of the systemic interaction between the processes of feminization and Russification on the staffing, educational, and socio-cultural dynamics of the institution’s functioning. It is established that the policy of Russification transformed from sporadic limitations to a strategically planned phase of assimilation, legally enshrined by the directives of 1973, 1978, and 1984. At the NSPI level, the linguicidal policy found its empirical confirmation in the imbalance of pedagogical staff training. Specifically, on the Faculty of Philology, starting from 1970, a persistent quantitative advantage of female graduates from the Russian department over the Ukrainian department was clearly observed, indicating the artificial stimulation of demand for Russian language teachers. Furthermore, the policy of “internationalization” additionally cemented the NSPI as a hub for the unification of the Soviet cultural and educational space. The study confirms that the feminization of the educational sphere was an ambivalent process. On the one hand, it was ideologically justified by “women’s emancipation,” and on the other hand, it was a practical mechanism for filling the personnel deficit in a less prestigious sector, allowing male labor to be mobilized into technical fields. Throughout 1965–1985, the number of women instructors steadily increased. The gender distribution was selective: women dominated*

departments associated with communicative, pedagogical, and humanitarian disciplines, while men prevailed in administrative positions and ideologically key departments. Career advancement and scholarly activity required public loyalty, evidenced by the high percentage of female instructors' membership in the Communist Party of the Soviet Union (CPSU) and the Komsomol (Young Communist League). The institute's effectiveness as a tool for social mobilization was also ensured by extracurricular work, which was strictly subordinated to party directives. The final stage in the implementation of state policy was mandatory centralized employment, which was used as a mechanism for spreading Russian-language narratives by directing female graduates to remote regions of the RSFSR, the Kazakh, and other Soviet republics. The article proves that the educational space of the Nizhyn State Pedagogical Institute named after M.V. Gogol during the era of "Stagnation" functioned as an integrated part of the all-Union network, where the processes of feminization and Russification acted as systemic and complementary mechanisms of Soviet social engineering, aimed at creating an ideologically loyal pedagogical corps and unifying the cultural and educational space of the USSR.

Key words: *gender history, women educators, Nizhyn State Pedagogical Institute named after M.V. Gogol, «Stagnation», higher education, Russification, feminization, assimilation.*